

Atf İçin: Gür, N. ve Kahraman, Ö. (2024). Şanlıurfa Kent Dokusunda Önemli Yere Sahip Bazı Tarihi ve Kültürel Alanların Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. *İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 447-457.

To Cite: Gür, N. & Kahraman, Ö. (2024). Evaluation of Some Historical and Cultural Areas that Have an Important Place in Şanlıurfa Urban Texture in Terms of Xeriscape. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 14(1), 447-457.

Şanlıurfa Kent Dokusunda Önemli Yere Sahip Bazı Tarihi ve Kültürel Alanların Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi

Necmettin GÜR^{1*}, Özgür KAHRAMAN²

Öne Çıkanlar:

- Tarihi ve kültürel alanların bitki materyali açısından kurakçıl peyzaja uyumluluğu

Anahtar Kelimeler:

- Kurakçıl peyzaj
- Bitkisel tasarım
- Şanlıurfa
- Göbeklitepe
- Balıklıgöl

ÖZET:

Son yıllarda küresel ısınma ve yoğun kentleşme kaynaklı kuraklık ve suyun etkin kullanılmaması önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Peyzaj tasarımlarında tercih edilen bitkilerin su tüketiminin yüksek olması ve yoğun çim alan kullanımları bu sorunları arttırmaktadır. Bu bakımdan peyzaj tasarım ve planlamalarında suyun etkin kullanımı oldukça önemlidir. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında su tüketimi düşük, kuraklığa dayanıklı bitki türlerinin seçimi ve suyun etkin kullanımı sayesinde sudan tasarruf edilebilmektedir. Kurakçıl peyzaj uygulamaları yerel doğal bitki türlerinin de kullanımına olanak vermektedir. Bu çalışma, Şanlıurfa Kent Merkezi'nde önemli yere sahip bazı tarihi ve kültürel alanlarındaki bitki kullanımlarını kurakçıl peyzaj yönünden değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Göbeklitepe Ören Yeri, Balıklıgöl, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi peyzaj ve rekreasyon alanları çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Çalışma alanında toplam 40 bitki türü tespit edilmiştir. Bu bitki türlerinden 24'ü ağaç, 6'sı ağaççık, 8'i çalı, 1'i yer örtücü, 1'i ise sarılıcı ve tırmanıcı formdadır. Bitki türlerinin % 77.5 geniş yapraklı, % 22.5'i ibrelidir. Alanlarda kurakçıl peyzaja uygun bitki türü varlığı oranları % 28.5 ile % 50 arasında değişmektedir. Alanlarda kurakçıl bitki türleri veya yerel doğal bitki türlerinin tercih edilmesi suyun etkin kullanılmasına ve sürdürülebilir peyzaj alanlarının oluşturulmasına olanak verecektir.

Evaluation of Some Historical and Cultural Areas that Have an Important Place in Şanlıurfa Urban Texture in Terms of Xeriscape

Highlights:

- The compatibility of historical and cultural areas with xeriscape in terms of plant material

Keywords:

- Xeriscape
- Plant design
- Şanlıurfa
- Göbeklitepe
- Balıklıgöl

ABSTRACT:

In recent years, drought and ineffective use of water due to global warming and intense urbanization have become one of the important problems. The high water consumption of the plants preferred in landscape designs and the intensive use of grass areas increase these problems. In this regard, the effective use of water in landscape design and planning is very important. In xeric landscaping applications, water can be saved by selecting low-water consumption, drought-resistant plant species and effective use of water. Xeric landscaping practices also allow the use of local natural plant species. This study was carried out to evaluate the plant uses in some important historical and cultural areas of Şanlıurfa City Center in terms of xeriscape. The landscape and recreation areas of Göbeklitepe Ruins, Balıklıgöl, Şanlıurfa Archeology Museum and Haleplibahçe Mosaic Museum were determined as the study area. A total of 40 plant species were identified in the study area. Of these plant species, 24 are trees, 6 are small trees, 8 are shrubs, 1 is a groundcover, and 1 is an amplexant and climbing form. 77.5% of the plant species have broad leaves and 22.5% have conifers. The presence of plant species suitable for xeriscape in the areas varies between 28.5% and 50%. Preferring xeric plant species or local natural plant species in areas will allow effective use of water and the creation of sustainable landscape areas.

¹Necmettin GÜR ([Orcid ID: 0000-0002-8856-7188](https://orcid.org/0000-0002-8856-7188)), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye

²Özgür KAHRAMAN ([Orcid ID: 0000-0003-1336-9942](https://orcid.org/0000-0003-1336-9942)), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Necmettin GÜR, e-mail: n.gur25@gmail.com

GİRİŞ

21.yüzyılın en büyük sorunlarından birisi olan yoğun kentleşme ile beraber birçok çevre sorunu da ortaya çıkmaktadır. Özellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara göçlerin artışı ile beraber kentsel alanlarda nüfusun ve yapılaşmanın artması doğal kaynakların hızla ve bilinçsizce tüketilmesine sebep olmaktadır (Liang ve Yang, 2019). Bununla beraber kentleşmenin artması, kent ve kentliler için büyük öneme sahip kentsel açık-yeşil alanların ve rekreasyon alanlarının önemli ölçüde azalmasına zemin hazırlamaktadır (Liang ve ark., 2019). Kentlerdeki bu tür alanların azalması ve doğal kaynakların tüketilmesiyle küresel ısınmanın etkisi artmaktadır. Dünyanın pek çok yerinde yüksek sıcaklık ve düşük yağış rejimi ile beraber kuraklık, kentsel ısı adası etkisi artışı gibi olaylar gözlemlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında kuraklık modern dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan birisidir (Porio ve ark., 2019; Huang ve ark., 2022). İçilebilir tatlı su kaynakları üzerindeki baskının meydana getirdiği olumsuz etkilerin önlenmesi veya kontrol edilebilmesi için kentsel alanlar başta olmak üzere tüm alan kullanımlarında ekolojik temellere dayanan planlama yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Su tüketiminin özellikle kentsel açık-yeşil alanlar ve rekreasyon alanlarında yüksek oranlarda kullanımı peyzaj tasarım ve planlama çalışmalarında suyun sürdürülebilir kullanımı için yeni yöntemler geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Kaylı ve Güneş Gölbey, 2020). Bu noktada karşımıza “Xeriscape” akımı yani kurakçıl peyzaj kavramı karşımıza çıkmaktadır. Kurakçıl peyzaj, temel olarak peyzaj tasarım ve planlama çalışmalarında suyun mümkün olan en az düzeyde etkin kullanımını ve sürdürülebilirliğini ilke edinen bir yaklaşımdır. Kurakçıl peyzaj yaklaşımında suyun sürdürülebilir ve etkin kullanılmasını, zaman ve ekonomik yönden tasarruf sağlayan yedi temel prensip bulunmaktadır. Bu temel prensipler;

- Planlama, tasarım ve projelendirme
- Toprak hazırlığı ve toprağın iyileştirilmesi,
- Kuraklığa dayanıklı uygun bitki türü seçimi,
- Çim alanların hazırlanması ve oluşturulması,
- Etkin sulama,
- Malç kullanımı,
- Uygun bakım olarak sıralanabilir (Çorbacı ve ark., 2017).

Tarihi ve kültürel alanlar bilgi, kültür ve gelenek gibi birçok olguyu geçmişten günümüze aktaran, kentlerin kimliğini oluşturan alanlar olmanın yanı sıra aynı zamanda birer kentsel açık-yeşil ve rekreasyon alanlarıdır (Gür ve Erduran Nemutlu, 2021). Bu nedenle tarihi ve kültürel alanların peyzaj tasarım ve planlama çalışmaları oldukça önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu alanların peyzaj tasarım ve planlama çalışmalarında suyun etkin ve sürdürülebilir kullanılması, kurakçıl peyzaj yaklaşımları ile uyumlu olması gerekmektedir. Suyun bu tarz alanlarda etkin kullanılması ve kurakçıl peyzaja uygun bitki türlerinin seçimi hem bitkisel tasarımların kuraklık kaynaklı olumsuz etkilerini önlemede hem de alanların estetik ve peyzaj kalitesini koruma noktasında yarar sağlamaktadır (AlHalim, 2020).

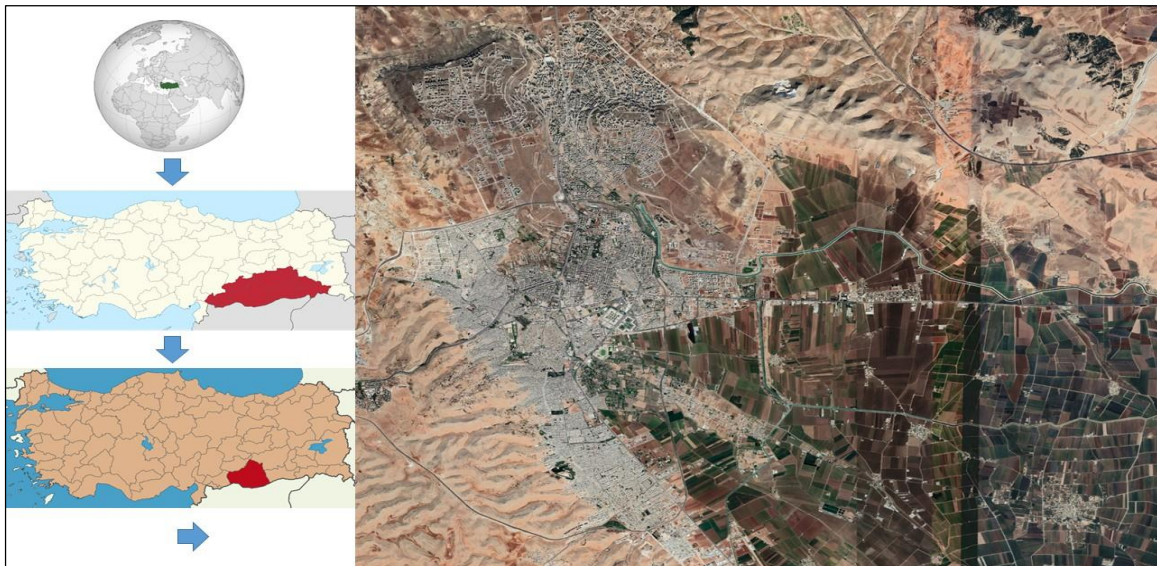
Kurakçıl peyzaj çalışmaları ile ilgili araştırmalar sınırlı sayıdadır. Yazıcı ve ark. (2014) çalışmalarında Isparta ilinin peyzaj düzenlemelerinde kullanılan bitkileri kurakçıl peyzaj yaklaşımları açısından değerlendirmişlerdir. İncelemeleri sonucunda kentte kullanılan bitkilerin büyük çoğunluğunun su isteğinin az ve orta/az seviyede olduğunu belirlemişlerdir. Bu tarz alanlarda kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uyumu arttırmak için tüm alanlarda yaklaşıma uygun tür sayısının artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Yeni oluşturulacak alanlarda ise alanında uzman diğer meslek disiplinleri ile konu üzerinde multidisipliner çalışılması gerektiğini önermişlerdir. Hersek (2019) Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Merkez Yerleşkesi içerisinde yer alan kullanım alanlarının mevcut durumlarını kurakçıl peyzaj ve ekolojik peyzaj tasarım yaklaşımları doğrultusunda değerlendirmiş ve sürdürülebilir peyzaj

için önerilerde bulunmuştur. Peyzaj uygulamalarında egzotik bitki türleri yerine bölge coğrafyasına ait yerel bitki türlerinin ve kurakçıl bitki türlerinin kullanımının hem estetik hem de sürdürülebilir bir peyzaj tasarımı gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. Kamer Aksoy ve ark. (2022) Çankırı kenti örneğinde kent parklarını kurakçıl peyzaj açısından inceledikleri çalışmalarında; il merkezinde bulunan 3 adet parkı ve Çankırı Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nce kullanılan bitki türlerini incelemiştir. Bu incelemeyle beraber alanlarda genel olarak su isteği orta düzeyde olan bitkilerin kullanıldığını tespit etmişler. Kurakçıl peyzaj için uygun olabilecek, iklime uygun doğal bitki türlerinin kullanımını önermişlerdir. Çorbacı ve Ekren (2022) Ankara-Altınpark alanının kurakçıl peyzaj yönünden değerlendirdikleri çalışmada; alanda 180 bitki tespit etmişler. Su isteklerine göre bu bitkilerden 7 taksonun az, 56 taksonun az-orta, 96 taksonun orta, 14 taksonun orta-çok, 7 taksonun çok su isteği olduğunu ifade etmişlerdir. Alandaki bitkilerin büyük kısmının egzotik bitki olmasına karşın tercih edilen egzotik bitki türlerinin su ihtiyacının düşük olması olumlu görülmüştür. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında bölgeye özgü doğal bitki taksonlarının kullanımını önermişlerdir.

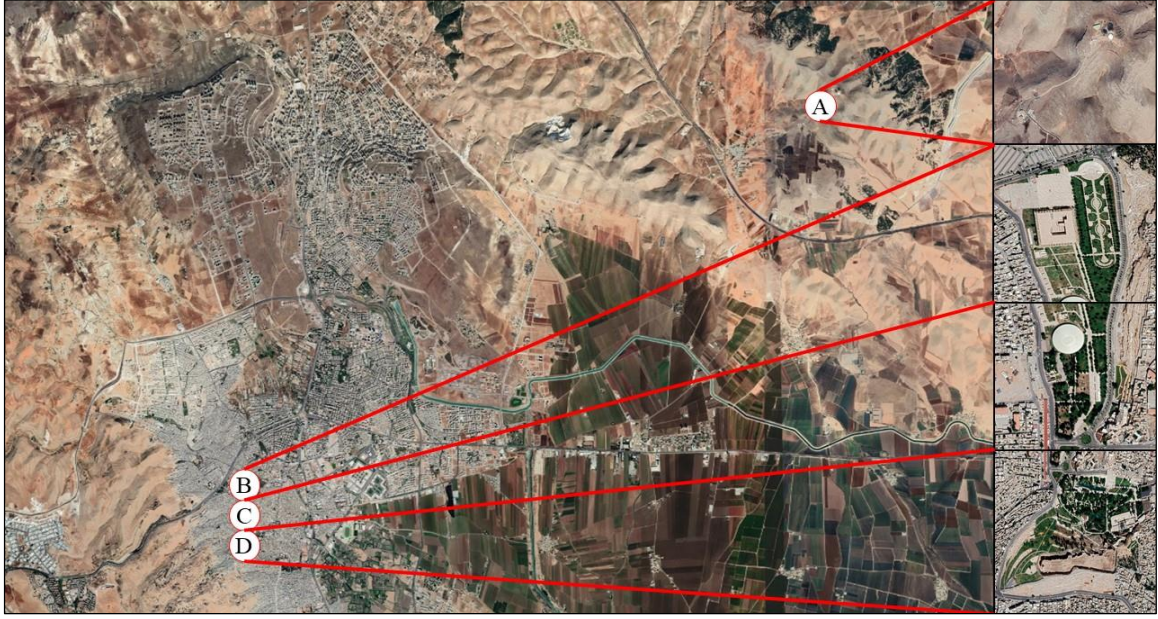
Bu çalışma Şanlıurfa kent dokusunda önemli yere sahip bazı tarihi ve kültürel alanlarda bitki kullanımlarının kurakçıl peyzaj açısından değerlendirilmesi amacıyla yürütülmüştür.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışma 2023 Nisan-Mayıs ayları arasında Türkiye'nin Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilmiştir. Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Batı Fırat Bölümü'nde yer alan bir şehirdir (Şekil 1). Şehir doğuda Mardin, batıda Gaziantep, kuzeyde Adıyaman, kuzeydoğuda Diyarbakır illeri ve güneyde Suriye ile sınır komşusudur. Şanlıurfa'nın deniz seviyesi yüksekliği 477 metredir. 2022 yılı itibari ile nüfusu 2170110 kişidir (Yurddaş, 2022; TÜİK, 2023). Araştırma 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden zarar görmemiş ve ziyarete açık, kent dokusundaki önemli tarihi ve kültürel alanlar içerisinde rastgele seçilmiştir. Göbeklitepe Ören Yeri, Balıklıgöl, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi peyzaj ve rekreasyon alanları araştırma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 1. Şanlıurfa kent merkezi (Google Earth Pro'dan değiştirilerek, 2023; Wikipedi, 2023a, Wikipedi, 2023b; Wikipedi, 2023c)

Şekil 2. Araştırma yapılan alanlar A) Göbeklitepe Ören Yeri, B) Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, C) Haleplibahçe Mozaik Müzesi, D) Balıklıgöl

İlk aşamada çalışma alanları belirlenmiş ve ardından araştırma alanlarındaki bitki türleri yerinde tespit edilmiştir. Araştırma alanındaki bitki türleri, familyaları ve yaşam formları belirlendikten sonra alandaki bitki türlerinin su istekleri az, orta ya da çok şeklinde belirlenmiş ve bitki türleri içinden hangilerinin kurakçıl şartlara dayanıklı olduğu literatür ışığında tespit edilmiştir. Elde edilen tüm veriler SPSS 26 istatistik programı ile analiz edilmiş ve analiz sonucunda alandaki bitki türleri, kurakçıl bitki türü oranı, bitki yaşam formu dağılımı, yaprak tipi oranları, yaprak durumu dağılımı ve bitkilerin su isteği oranları dağılımı saptanmıştır. Daha sonra analizler doğrultusunda araştırma alanları üzerine değerlendirme ve öneriler geliştirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

İklimsel özellikleri incelendiğinde Şanlıurfa ilinin kurak-yarı kurak bir iklime sahip ve ilin kuraklığa karşı hassas olduğu görülmektedir (İrcan ve Duman, 2021). Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2023)'nün Şanlıurfa ilinin 1929-2022 yılları arası ölçümlü iklim normalleri verileri de incelendiğinde ilde hava sıcaklıklarının özellikle Mayıs ve Eylül ayları arasında ortalama 36.4 C° derecede seyrettiğini bize aktarmaktadır. Hatta aynı verilerde 21.05.2021 tarihinde Mayıs ayı değerleri içerisinde ölçülmüş en yüksek hava sıcaklığının 40.4 C°, 27.06.2019 tarihinde Haziran ayı değerleri içerisinde en yüksek 44.1 C°, 01.09.2020 tarihinde Eylül ayı değerleri içerisinde en yüksek 43.9 C° olduğu belirtilmiştir. Bu duruma göre Şanlıurfa ilinin hava sıcaklık trendleri son yıllarda ortalama ölçüm verilerinin üzerinde çıkmaktadır. Yine bu aylarda yüksek sıcaklığa karşılık yağış miktarının ortalama 3.6 mm gibi düşük bir seviyede olması Şanlıurfa ilinin kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına ne kadar ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Araştırma alanlarından Göbeklitepe Ören Yeri, Şanlıurfa ilinin merkez Haliliye ilçesine bağlı Örencik köyü yakınlarında bulunmaktadır. Ören yeri, tarihi 12000 yıl öncesine dayanan avcı-toplayıcı insanlar tarafından inşa edilmiş bilinen en eski tapınak yapısının arkeolojik kalıntılarını barındırmaktadır. Tapınak alanı yapı olarak açıklığı 10 ila 30 metre arasında değişen ve toplamda 20 adet dairesel alandan oluşmaktadır. Bu dairesel yapıları ilginç yapan özelliği ise çeşitli hayvan ve soyut kavramların yer aldığı kabartmaların olduğu “T” şekilli sütunlardır (Schmidt, 2000). Ören yeri alanında arkeolojik kalıntıların dışında;

- 1 adet ziyaretçi merkezi binası,

- 1 adet sergileme merkezi binası,
- 1 adet amfi tiyatro,
- 3 adet otopark alanı,
- 2 adet alan içi ziyaretçi servisleri için otopark alanı,
- 1 adet turnike alanı ve güvenlik kulübesi,
- 1 adet ziyaretçi servis bekleme alanı,
- 1 adet müze mağazası,
- 1 adet kafe bulunmaktadır.

Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Şanlıurfa ilinin merkez Eyyübiye ilçesinin Haleplibahçe mahallesinde bulunmaktadır. Haleplibahçe Mozaik Müzesi ile birlikte bir kompleks yapı ve peyzaj alanına sahip olan arkeoloji müzesi 29 bin metrekarelik kapalı alana sahiptir. Çoğunlukla Göbeklitepe ve Nevalı Çori kalıntılarının sergilendiği müzede Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Demir, Roma ve Osmanlı dönemi kalıntı ve eserlere sahiptir (Çalış, 2020). Arkeoloji müzesi alanı, mozaik müzesi ile bir bütün halinde olduğu için alan mozaik müzesinin sınırına kadar olan bölüme kadar ayrı incelenmiştir. Müze alanında;

- Müze binası
- 2 adet otopark,
- 1 adet kafe,
- 1 adet amfi tiyatro ve çeşitli rekreasyon alanları bulunmaktadır.

Haleplibahçe Mozaik Müzesi, arkeoloji müzesi ile kompleks bir alanda olduğu için bu alan da merkez Eyyübiye ilçesine bağlı Haleplibahçe mahallesinde bulunmaktadır. Mozaik müzesi içerisinde Şanlıurfa'nın antik dönemlerdeki ismi olan Edessa zamanından kalma "Amazonlar Villası", "Ktisis Mozaığı", "Akhilleus'un Hayatı Mozaığı" gibi önemli eserler barındıran önemli bir kültürel turizm alanıdır (Albayrak, 2019). Mozaik müzesi alanında müze binası dışında farklı olarak Roma döneminden kalma hamam kazısı alanı bulunmaktadır. Balıklıgöl alanı da Eyyübiye ilçesinin Haleplibahçe mahallesinde bulunmaktadır. Ayrıca Balıklıgöl, Haleplibahçe Mozaik Müzesine 450 m, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'ne 750 m mesafede ile diğer iki araştırma alanına oldukça yakındır. Alan hem yerli hem de yabancı turistler ve yerel halk tarafından sıklıkla ziyaret edilen önemli bir tarihi, kültürel turizm ve rekreasyon alanıdır. Balıklıgöl alanında buraya ismini veren küçük gölet bölgesi dışında;

- Çok sayıda restoran
- 1 adet cami kompleksi
- 2 adet çarşı bulunmaktadır (Karaşah ve Çelik, 2021).

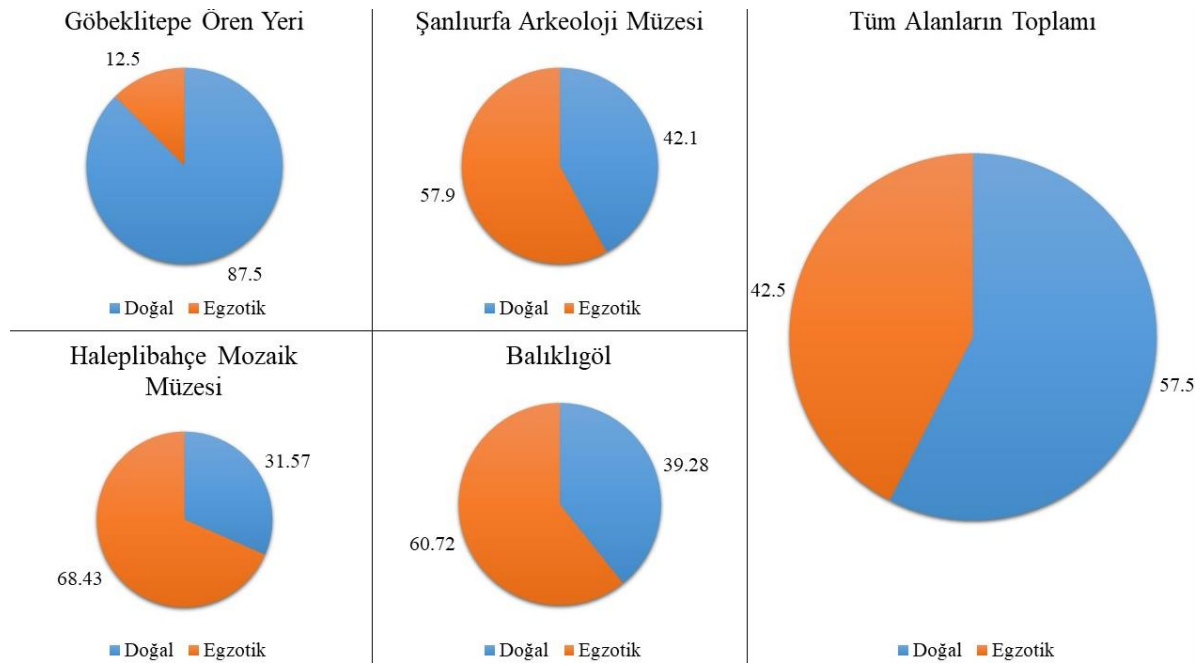
Çalışma alanında toplam 40 bitki türü tespit edilmiştir. Bu bitki türlerinden 24'ü ağaç, 6'sı ağaççık, 8'i çalı, 1'i yer örtücü, 1'i ise sarılıcı ve tırmanıcı formdadır. Tespit edilen bitki türleri ve özellikleri Çizelge 1'de belirtilmiştir. Ayrıca Çizelge 1'de bitkilerin hangi alanlarda tespit edildiğini belirtmek amacıyla çalışma alanları sayılar ile kodlanmıştır. Buna göre; "1" Göbeklitepe Ören Yeri, "2" Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, "3" Haleplibahçe Mozaik Müzesi, "4" Balıklıgöl şeklinde kodlanmıştır.

Şanlıurfa Kent Dokusunda Önemli Yere Sahip Bazı Tarihi ve Kültürel Alanların Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi

Çizelge 1. Araştırma alanlarında tespit edilen bitki türleri ve özellikleri (Aşık ve ark., 2010; Sevgin, 2010; Karaca ve Kuşvuran, 2012; Dias ve ark., 2014; Ekren, 2014; Çetin ve ark., 2018; Paydaş ve ark., 2018; Kavuran ve Yılmaz, 2022; Ünal Çilek, 2022)

Bitki Türü	Familya	Yaprak Tipi	Su İsteği	Yaşam Formu	Yaprak Durumu	Alan	Doğal/Egzotik
<i>Atriplex halimus</i>	<i>Amaranthaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Çalı	Yarı Herdem Yeşil	1	Doğal
<i>Berberis thunbergii</i>	<i>Berberidaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Çalı	Yaprak Döken	2,4	Egzotik
<i>Callistemon viminalis</i>	<i>Myrtaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaççık	Herdem Yeşil	2,4	Egzotik
<i>Cedrus deodora</i>	<i>Pinaceae</i>	İbrelili	Orta	Ağaç	Herdem Yeşil	2,3	Egzotik
<i>Cercis siliquastrum</i>	<i>Fabaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaççık	Yaprak Döken	2,3,4	Doğal
<i>Cupressus arizonica</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	3,4	Egzotik
<i>Cupressus arizonica</i> var. <i>glabra</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	2,3,4	Egzotik
<i>Cupressus macrocarpa</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	2,3	Egzotik
<i>Cupressus sempervirens</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	2,3,4	Doğal
<i>Eriobotrya japonica</i>	<i>Rosaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Herdem Yeşil	4	Egzotik
<i>Eucalyptus camuldulensis</i>	<i>Myrtaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	4	Egzotik
<i>Euonymus japonica</i>	<i>Celastraceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Çalı	Herdem Yeşil	4	Egzotik
<i>Ficus carica</i>	<i>Moraceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Yaprak Döken	1,4	Doğal
<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Oleaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Yaprak Döken	2,3,4	Doğal
<i>Juniperus horizontalis</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Orta	Çalı	Herdem Yeşil	3	Egzotik
<i>Juniperus sabina</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Orta	Ağaççık	Herdem Yeşil	1	Doğal
<i>Ligustrum vulgare</i>	<i>Oleaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaççık	Herdem Yeşil	4	Doğal
<i>Magnolia grandiflora</i>	<i>Magnoliaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Herdem Yeşil	4	Egzotik
<i>Melia azederach</i>	<i>Meliaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Ağaç	Yaprak Döken	3,4	Egzotik
<i>Morus alba</i>	<i>Moraceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Ağaç	Yaprak Döken	2	Egzotik
<i>Morus nigra</i> var. <i>pendula</i>	<i>Moraceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Ağaç	Yaprak Döken	3,4	Egzotik
<i>Nerium oleander</i>	<i>Apocynaceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Ağaççık	Herdem Yeşil	2,3,4	Doğal
<i>Olea europaea</i>	<i>Oleaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Herdem Yeşil	1,2	Doğal
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	<i>Vitaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Sarılıcı-Tırmanıcı	Yaprak Döken	1	Egzotik
<i>Paulownia tomentosa</i>	<i>Scrophulariaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Yaprak Döken	3	Egzotik
<i>Phoenix canariensis</i>	<i>Arecaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	4	Egzotik
<i>Photinia x fraseri</i>	<i>Rosaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaççık	Herdem Yeşil	2,3,4	Egzotik
<i>Pinus brutia</i>	<i>Pinaceae</i>	İbrelili	Az	Ağaç	Herdem Yeşil	3,4	Doğal
<i>Pittosporum tobira</i> "nana"	<i>Pittosporaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Çalı	Herdem Yeşil	4	Egzotik
<i>Platanus orientalis</i>	<i>Platanaceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Ağaç	Yaprak Döken	2,3,4	Doğal
<i>Platycaladus orientalis</i>	<i>Cupressaceae</i>	İbrelili	Orta	Ağaç	Herdem Yeşil	2,3,4	Egzotik
<i>Populus alba</i>	<i>Salicaceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Ağaç	Yaprak Döken	1	Doğal
<i>Prunus amygdalus</i>	<i>Rosaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Ağaç	Yaprak Döken	1	Doğal
<i>Prunus cerasifera</i>	<i>Rosaceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Ağaç	Yaprak Döken	2,3,4	Egzotik
<i>Pyracantha coccinea</i>	<i>Rosaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Çalı	Herdem Yeşil	1,2,4	Doğal
<i>Rosa spp.</i>	<i>Rosaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Çalı	Yaprak Döken	4	Doğal
<i>Salix babylonica</i>	<i>Salicaceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Ağaç	Yaprak Döken	2,3,4	Egzotik
<i>Viburnum tinus</i>	<i>Caprifoliaceae</i>	Geniş Yapraklı	Az	Çalı	Herdem Yeşil	2	Doğal
<i>Viola tricolor</i>	<i>Violaceae</i>	Geniş Yapraklı	Çok	Yer Örtücü	Yaprak Döken	4	Doğal
<i>Washingtonia robusta</i>	<i>Arecaceae</i>	Geniş Yapraklı	Orta	Ağaç	Herdem Yeşil	2,3,4	Egzotik

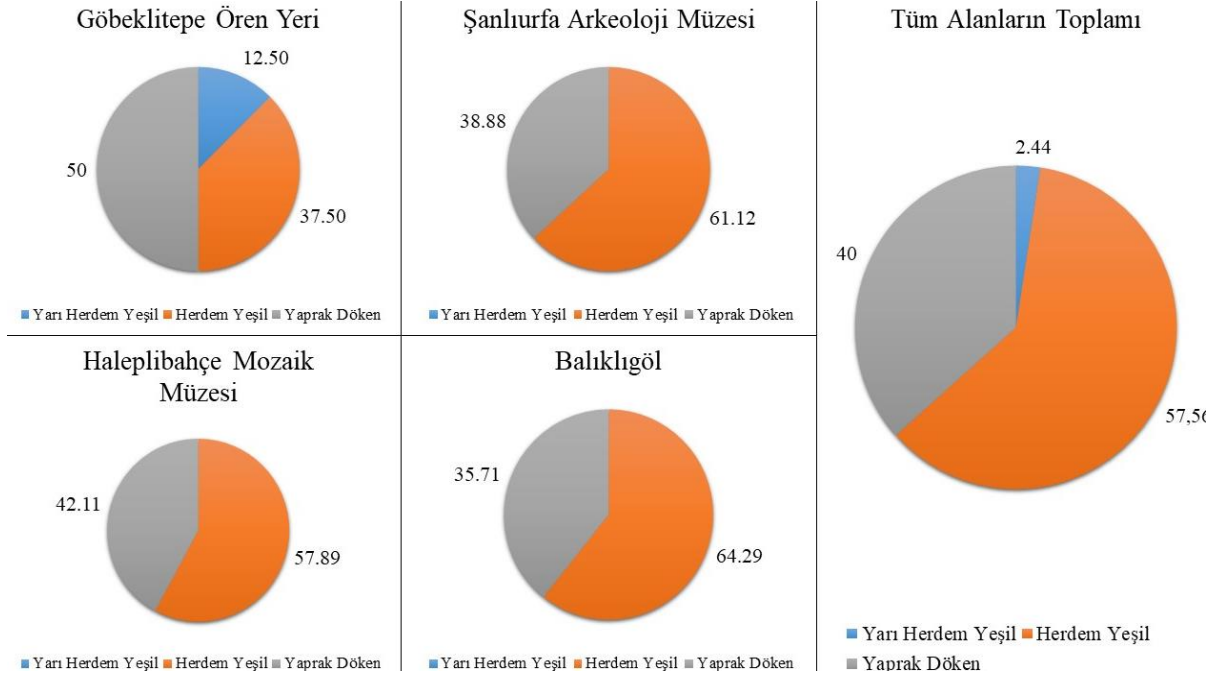
Çalışma alanında en çok bitki türü çeşitliliği Balıklıgöl alanında, en az tür çeşitliliği ise Göbeklitepe Ören Yeri alanındadır. Tespit edilen bu türlerde doğal tür ve egzotik tür kullanımları oransal olarak hesaplanmıştır. Buna göre tüm alanlarda egzotik bitki türü kullanımının % 57.5, doğal bitki türü kullanımının % 42.5 oranında olduğu belirlenmiştir. Doğal ve egzotik bitki türü kullanımlarının alanlara göre oransal dağılımı ise; Göbeklitepe Ören Yeri'nde % 87.5 oranında doğal bitki türü, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi alanında % 42.1 oranında doğal bitki türü, Haleplibahçe Mozaik Müzesi alanında % 31.57 oranında doğal bitki türü, Balıklıgöl alanında ise % 39.28 oranında doğal bitki türü olarak hesaplanmıştır. En çok doğal bitki türü kullanımının Göbeklitepe Ören Yeri alanında olduğu görülmektedir. Alanlardaki doğal-egzotik bitki türü kullanımlarının dağılımları Şekil 3'te belirtilmiştir.

Şekil 3. Alanlardaki Doğal/Egzotik bitki türü kullanımlarının oransal dağılımı (%)

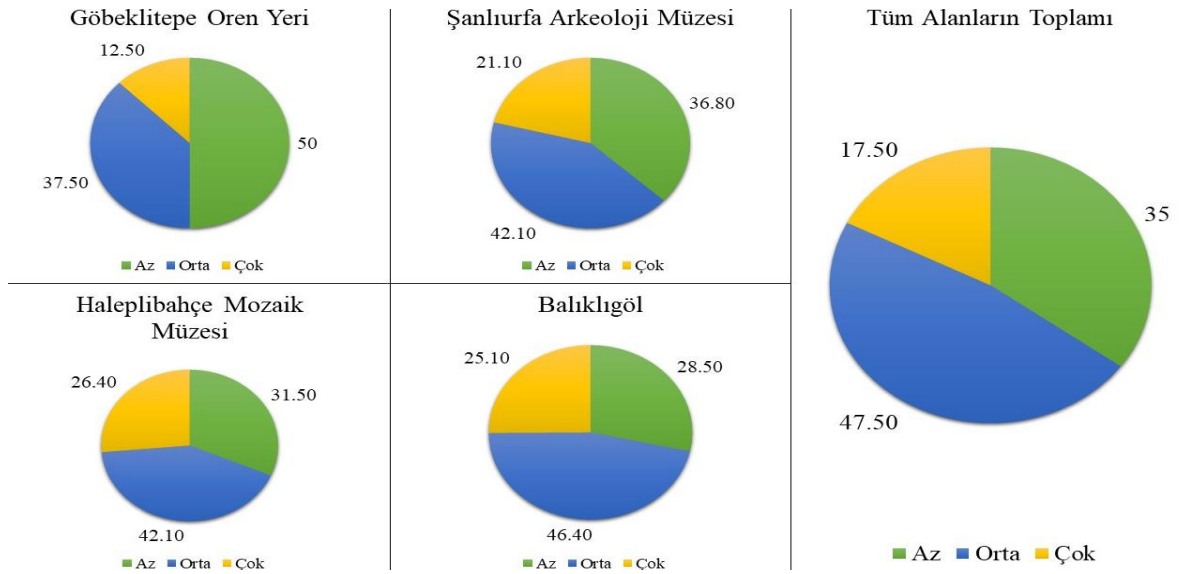
Araştırma alanlarında tespit edilen bitki türlerinin % 77.5 geniş yapraklı, % 22.5'i ise ibrelidir. Göbeklitepe Ören Yeri'nde en yüksek geniş yapraklı bitki türü oranı (% 87.5), Haleplibahçe Mozaik Müzesi alanında ise en yüksek ibreli bitki türü oranı (% 42.11) saptanmıştır. Diğer bir açıdan tespit edilen 40 bitki türünden 1'i yarı herdem yeşil, 24'ü herdem yeşil, 16'sı ise yaprak döken bitki türü olduğu belirlenmiştir. Tüm alanlarda herdem yeşil bitki türü oranı % 60.98 belirlenmiştir. Yaprak durumlarına göre bitki türlerinin alanlardaki dağılımı Şekil 4'te gösterildiği gibi gerçekleşmiştir.

Şanlıurfa Kent Dokusunda Önemli Yere Sahip Bazı Tarihi ve Kültürel Alanların Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi

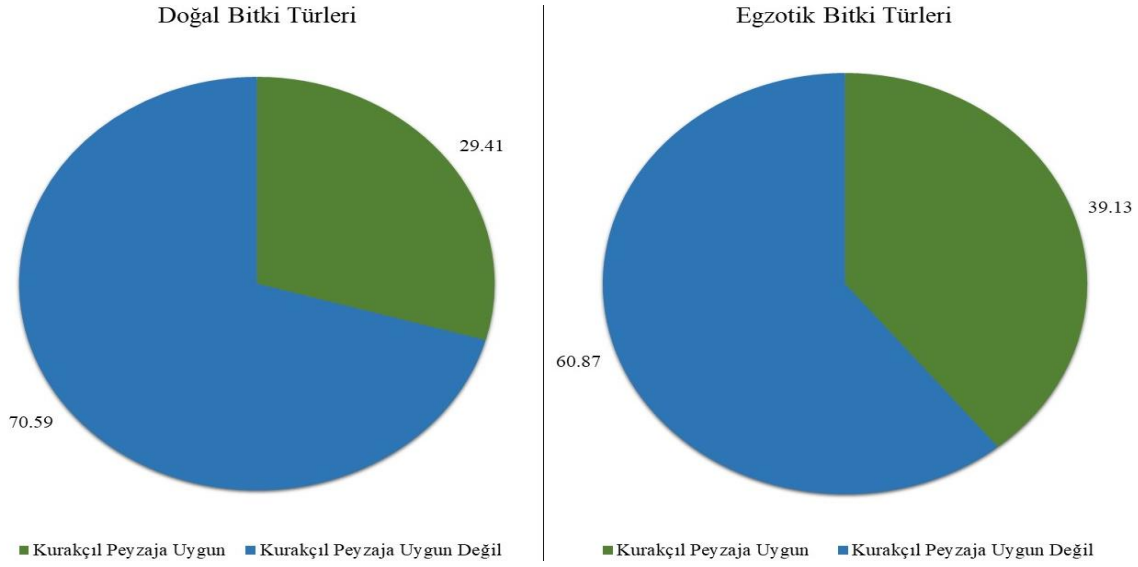
Şekil 4. Bitki türlerinin yaprak durumlarına göre alanlardaki oransal dağılımı (%)

Çalışma kapsamında araştırma alanlarındaki bitki türlerinin su isteği durumlarına göre oransal dağılımı Şekil 5'te gösterilmiştir. Tüm alanlarda bitki türlerinin % 47.5'inin orta düzey su isteği olduğu saptanmıştır. Su isteği az olan bitki türleri kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına daha uygundur (Hersek, 2019). Göbeklitepe Ören Yeri'nin diğer alanlara göre daha çok kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına yatkın bitki türlerini barındırdığı gözlemlenmektedir. Şekil 5'te alanlara göre su isteği az, kurakçıl peyzaj uygulamalarında kullanabilen bitki türlerinin de oranları görülebilmektedir.

Şekil 5. Bitki türlerinin su isteğine göre alanlardaki dağılımı (%)

Tüm alanlar birlikte değerlendirildiğinde Şanlıurfa ilindeki önemli tarihi ve kültürel alanların bazılarının kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uygun olmadığı görülmüştür. Şekil 3 ve Şekil 5'teki değerlerin birleşimi yapıldığında ise taksonların kurakçıl peyzaja uygunluk değerleri de farklı bir açıdan değerlendirilebilir. Alanlardaki doğal ve egzotik bitki türlerinin kurakçıl peyzaja uygulamasını gösteren oransal değerler Şekil 6'da belirtilmiştir.

Şekil 6. Tüm alanlarda doğal ve egzotik bitki türlerin kurakçıl peyzaja uygunluğu (%)

Peyzaj alanlarında doğal bitki kullanımları son derece önemli olmasına (Erken ve Özzambak, 2013) karşın peyzaj alanlarında bu bitkilerin kurakçıl peyzaja uygun olanlarının tercih edilmesi kurakçıl peyzaj yaklaşımları açısından önemlidir. Şekil 6'dan da anlaşılacağı üzere çalışma alanlarında kullanılan doğal bitki türlerinin büyük çoğunluğu kurakçıl peyzaj yaklaşımına uygun olmadığı görülmektedir. Aynı durumun egzotik bitki türleri için de geçerli olduğu ortadadır.

SONUÇ

Kentsel alanlara artan göçler, kontrolsüz ve hızla gerçekleşen kentleşme çeşitli çevre sorunlarını ortaya çıkartmaktadır. Tatlı su kaynaklarının azalması ve iklimsel değişikliklere bağlı oluşan kuraklık da bu sorunlardan birisidir. Peyzaj mimarlığı meslek disiplinin ana amacı çevre-mekân arasındaki uyumu ve ilişkiyi güçlendirmekken günümüzde bu durum sürdürülebilirlik ve biyoçeşitliliği korumaya yönelik evrilmiştir. Tarihi ve kültürel alanlar bu alanların başında gelmektedir. Tarihi ve kültürel alanlar kentler için önemli sembolik alanlar olmanın yanın sıra etkili birer turizm noktalarıdır. Peyzaj tasarım ve planlamaların bu alanlarda sürdürülebilir, aynı zamanda estetik kalitesini en üst düzeye çıkaracak seviyede olması gerekir. Peyzaj tasarım ve planlama aşamalarında bölgenin bitki ve iklim şartlarının öncelikli değerlendirilmesi gerekir. Tarihi ve kültürel açıdan oldukça zengin Şanlıurfa ilinin iklimi kuraklığa oldukça yatkın bir bölgededir. Bu nedenle kentin ikonik alanlarının peyzaj düzenlemeleri hem estetik hem de kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uyumlu olması gerekir. Şanlıurfa kent merkezi içerisinde yer alan Göbeklitepe Ören Yeri alanında kullanılan bitkilerin % 50'si kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uygun türlerdir. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi alanında kullanılan bitkilerin % 36.80'i, Haleplibahçe Mozaik Müzesi alanındaki bitkilerin % 31.50'si, Balıklıgöl alanında kullanılan bitkilerin ise %28.50'si kurakçıl peyzaj yaklaşımına uygun türlerdir. Tüm alanların toplamındaysa kurakçıl peyzaj yaklaşımına uygun türlerin oranı % 35'tir. Alanlarda kullanılmış *Atriplex halimus*, *Berberis thunbergii*, *Eucalyptus camuldulensis* bitki türleri kurakçıl peyzaja uygun olduğu tespit edilen türlerdir. Kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uygun olmayan bitki türleri ile Şanlıurfa ili florasında bulunan doğal bitki türleri beraber kullanılarak alandaki kurakçıl peyzaja uygun türlerin sayısı artırılabilir. Ortaya çıkan kombinasyonlarla su tüketiminin azaltılmasına, sürdürülebilir peyzaj tasarımlarının gerçekleştirilmesine olanak verilebilir. Yörede doğal olarak yetişen, alanlarda tespit edilen ancak sayısı oldukça az *Nerium oleander* bitkisi hem kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uygun hem de peyzaj değeri oldukça yüksek süs bitkidir. Ayrıca *Adonis flammea*, *Ceratocephalus falcatus* gibi yörede doğal olarak yetişen ve susuzluk toleransı yüksek olan

türler de alanlarda kullanılabilir. Böylelikle bitkilere peyzaj değeri kazandırılarak kentsel biyoçeşitliliğe katkı sağlanabilir. Tarihi ve kültürel alanlarda suyun etkin kullanımını teşvik etmek amacıyla yağmur suyu kullanımı ile ilgili yapısal ve bitkisel çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Çıkar Çatışması

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Yazar Katkısı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

KAYNAKLAR

- Albayrak, Y. (2019). Şanlıurfa'da Yeni Bulunan Kaya Mezarları Taban Mozaikleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 41, 213-224.
- AlHalim, W. A. (2020). Xeriscape as an Approach to Save Water in Landscape Projects. *Journal of Engineering Sciences (JES)*, 48(2), 287-301.
- Aşık, Ş., Çamoğlu, G., Akkuzu, E., Kaya, Ü. & Şahin, M. (2010). Zeytinde (*Olea europaea* L., cv. Memecik) Farklı Sulama Düzeylerinin Vejetatif Gelişime ve Verime Etkisi. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2, 33-39.
- Çalış, E. (2020). Şanlıurfa Müzesi'nde Bulunan Artuklu Dönemine Ait Bir Grup Sikke. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 253-276. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.684237>.
- Çetin, N., Mansuroğlu, S., & Onac, A. (2018). Xeriscaping feasibility as an urban adaptation method for global warming: A case study from Turkey. *Polish Journal of Environmental Studies*, 27(3), 1009-1018. <https://doi.org/10.15244/pjoes/76678>.
- Çorbacı, Ö. L., Yazgan, M. E., & Özyavuz, M. (2017). *Kurakçıl Peyzaj (Xeriscape) ve Uygulamaları*. Edirne: Karakayalar Matbaası.
- Çorbacı, Ö. L., & Ekren, E. (2022). Kentsel Açık Yeşil Alanların Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi Ankara Altınpark Örneği. *Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi*, 4(1), 1-11. <https://doi.org/10.56629/paud.1137410>.
- Dias, M. C., Azevedo, C., Costa, M., Pinto, G., & Santos, C. (2014). *Melia azedarach* plants show tolerance properties to water shortage treatment: an ecophysiological study. *Plant physiology and biochemistry*, 75, 123-127. <https://doi.org/10.1016/j.plaphy.2013.12.014>.
- Ekren, E. (2014). *Peyzaj Bitkileri ve Özellikleri Angiospermae (Kapalı Tohumlular)*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Erken, K. & Özzembak M. E. (2013). Manisa katırtırnağının (*Genista lydia* var. *lydia* Boiss.) süs bitkisi ve fidan büyütme özelliklerinin belirlenmesi. *V. Süs Bitkileri Kongresi*, 06-09 Mayıs 2013, Yalova.
- Google Earth Pro, (2023). Şanlıurfa. https://earth.google.com/web/search/%c5%9eanl%c4%b1urfa/@37.16713752,38.82582506,504.3255976a,29658.20506749d,35y,0h,0t,0r/data=CnYaTBJGCIUweDE1MzQ3MwViZGM2MTkwOTE6MHg4ZTc4ODUxNmI3MDk0NjZjGYbcsX1tUJAIYh9p27TZUNAKgvFnmFubMSxdXJmYRgCIAEiJgokCV4ICg07_zNAEVwICg07_zPAGVh7NYzv90RAIUZIPIF_uU3A. (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Gür, N. & Erduran Nemutlu, F. (2021). Tarihi Alanlarda Dikey Bahçe Kullanımı: Hasan Mevsuf Şehitliği Örneği Çanakkale. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23 (3) , 792-807. <https://doi.org/10.24011/barofd.975280>.
- Hersek, G. (2019). *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Merkez Yerleşkesinin Kurakçıl Peyzaj Tasarım Yaklaşımına Göre İrdelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Huang, S., Zhang, X., Yang, L., Chen, N., Nam, W. H., & Niyogi, D. (2022). Urbanization-induced drought modification: example over the Yangtze River Basin, China. *Urban Climate*, 44, 101231. <https://doi.org/10.1016/j.uclim.2022.101231>.
- İrcan, M. R., & Duman, N. (2021). Standartlaştırılmış Yağış İndisi (SYİ) Yöntemi ile Şanlıurfa İli Kuraklık Analizi. *Coğrafya Dergisi*, (42), 1-18.

- Kamer Aksoy, O. , Akdoğan, S. & Sünbül, V. (2022). Çankırı Kenti Örneğinde Kent Parklarının Kurakçıl Peyzaj Açısından İrdelenmesi. *Turkish Journal of Forest Science*, 6 (1), 327-338. <https://doi.org/10.32328/turkjforsci.1079202>.
- Karaca, E., & Kuşvuran, A. (2012). Çankırı Kenti Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Bazı Bitkilerin Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 19-24.
- Karavaş, B. & Çelik, M. (2021). Kent Kimliğini Oluşturan Kent İmgelerinin Kültürel Ekosistem Servisleri Bağlamında Değerlendirilmesi “Balıklıgöl ve Çevresi Örneği”. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23 (3) , 767-778. <https://doi.org/10.24011/barofd.941519>.
- Kavuran, D. & Yılmaz, R. (2022). Kurakçıl Peyzaj Çalışmalarında Uygun Bitki Türü Seçimi: Süleymanpaşa, Tekirdağ Örneği. *PEYZAJ*, 4 (2) , 69-91. <https://doi.org/10.53784/peyzaj.1167964>.
- Kaylı, A. & Güneş Gölbe, A. (2020). Yeşil Altyapı ve Yeşil Bina Bileşeni Olarak Kurakçıl Peyzaj Uygulamaları. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 57 (2) , 303-311. <https://doi.org/10.20289/zfdergi.669799>.
- Liang, L., Wang, Z., & Li, J. (2019). The effect of urbanization on environmental pollution in rapidly developing urban agglomerations. *Journal of Cleaner Production*, 237, 117649. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.117649>.
- Liang, W., & Yang, M. (2019). Urbanization, economic growth and environmental pollution: Evidence from China. *Sustainable Computing: Informatics and Systems*, 21, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.suscom.2018.11.007>.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2023). İllere Ait Mevsim Normalleri (Şanlıurfa). <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=SANLIURFA>. (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Paydaş, E. , Demir, R. & Şelli, M. Ş. (2018). Atriplex spp. Çalı bitkilerinin hayvan beslemede kullanım olanakları. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 33 (1) , 19-28.
- Porio, E., Dator-Bercilla, J., Narisma, G., Cruz, F., & Yulo-Loyzaga, A. (2019). Drought and urbanization: The case of the Philippines. (ss. 183-208) *Urban Drought: Emerging Water Challenges in Asia*. Berlin: Spinger. https://doi.org/10.1007/978-981-10-8947-3_12.
- Schmidt, K. (2000). Göbekli Tepe, southeastern Turkey: A preliminary report on the 1995-1999 excavations. *Paléorient*, 45-54.
- Sevgin, N. (2010). *Badem (Prunus dulcis (Mill.) D.A Weeb) 'in in vitro Mikro çoğaltılması ve Mikrosürgünlerin Köklenmesini Etkileyen Bazı Faktörlerin Araştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- TÜİK (2023). Coğrafi İstatistik Portalı. <https://cip.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Ünal Çilek, M. (2022). Kurakçıl Peyzaj Tasarımının Yedi Basamağı: Arizona Eyalet Üniversitesi Kampüsü. *ArtGRID - Journal of Architecture Engineering and Fine Arts*, 4 (2) , 222-239. <https://doi.org/10.57165/artgrid.1202067>.
- Vikipedi (2023a). Türkiye. <https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye>. (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Vikipedi (2023b). Güneydoğu Anadolu Bölgesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCneydo%C4%9Fu_Anadolu_B%C3%B6lgesi. (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Vikipedi (2023c). Şanlıurfa. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanl%C4%B1urfa>. (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Yazıcı, N., Dönmez, Ş. & Kuş Şahin, C. (2014). Evaluation in terms of Xeric Landscape Design of Some Plants Used in Landscape Designs in Isparta. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 14 (2), 199-208.
- Yurddaş, M. (2022). *Şanlıurfa İlinin Sanayi Coğrafyası*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.